

بررسی راهکارهای ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی (مطالعه موردی: شرکت‌های تولیدی شهرستان تبریز)

صابر قربانی *

رقیه علیلو **

چکیده

مالیات ابزار نیرومندی است که با کاربرد صحیح آن می‌توان تحولات اساسی در شئون مختلف زندگی اقتصادی و اجتماعی بوجود آورد، در واقع می‌توان گفت پیشرفت اقتصادی کشورها وابستگی زیادی به برنامه‌های مالیاتی آنها دارد و برای رسیدن به این مقوله باید در جامعه فرهنگ مالیاتی در بین مردم نهادینه شود. برای ارتقاء فرهنگ مالیاتی راهکارهای بسیار زیادی وجود دارد که، هدف کلی تحقیق حاضر بررسی و تبیین راهکارهای ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی در شرکت‌های تولیدی شهرستان تبریز می‌باشد. برای این منظور دو فرضیه اصلی و پنج فرضیه فرعی طراحی شده است. حجم نمونه آماری با استفاده از فرمول کوکران ۲۴۲ شرکت تولیدی برآورد گردید. این تعداد با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب و پرسشنامه تنظیم شده در اختیار آنها قرار گرفت. پرسشنامه‌ها، جمع آوری و اطلاعات حاصله تلخیص، طبقه بندی و با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی (آزمون همبستگی R پیرسون) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاصل بیانگر این است که بین مؤلفه‌های عوامل درون سازمانی (نظام اطلاعاتی مناسب، مدیریت صحیح منابع انسانی، سازمان مناسب مالیاتی) و عوامل برون سازمانی (قوانین

* عضو هیات علمی گروه مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سراب، GHORBANI1360@YAHOO.COM

** گروه مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوی، AIIIICU_R@YAHOO.COM

مناسب مالیاتی، رفتار مناسب دولت) و ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی شرکت‌های تولیدی شهرستان تبریز رابطه معنی داری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: مالیات، فرهنگ مالیاتی، شرکت تولیدی.

۱- مقدمه

درآمدهای مالیاتی مطمئن‌ترین و سالم‌ترین نوع درآمد برای دولت به حساب می‌آید در واقع وصول مالیات از طرف دولت و پرداخت آن از سوی مردم یک همیاری و همکاری متقابل و مشترک بوده و هدف از آن تأمین هزینه‌های عمومی و نیازهای اجتماعی است (حاتمی زاده، غیبی، ۱۳۸۴). عدم کارایی سیستم پول آفرینی و استقراض و بی‌ثباتی در درآمدهای خالصه و ناکافی بودن این گونه درآمدها، افزایش روزافزون هزینه‌های دولتی و درکنار آن کاهش ذخایر و منابع، باعث توجه دولتها به درآمد ناشی از مالیات شده است. علاوه بر آن مالیات می‌تواند اثرات زیادی بر ثبات اقتصادی، تخصیص منابع و توزیع درآمد داشته باشد امروزه تمامی متفکران، اندیشمندان و صاحب نظران اقتصادی، تنها راه حل مطمئن تأمین درآمدهای دولت را مالیات می‌دانند (ذکوری، وجیه اله، ۱۳۸۶).

۲- بیان مسأله

مالیات یک نوع پرداختی است که توسط افراد جامعه به دولت پرداخت می‌شود (Taylor, John, 1998). درآمدهای مالیاتی در اقتصاد اکثر کشورهای جهان مهمترین منابع تأمین مالی هستند، در بسیاری از کشورها سهم عمده درآمدهای دولت از محل درآمدهای مالیاتی تأمین می‌شود. این نسبت در برخی از کشورها به بیش از ۹۰ درصد می‌رسد (شهبسوار، جمشید، ۱۳۸۶). متأسفانه در ایران به دلیل اتکای بیش از حد به درآمدهای نفتی، درآمدهای مالیاتی همواره مبلغ ناچیزی بوده است. که این نیز بیشتر در مورد شرکت‌های تولیدی صدق می‌کند.

مهمترین چالش پیش روی نظام مالیاتی کشور، مسئله فرهنگ مالیاتی است. دستگاه مالیاتی کشور باید برای فرهنگ سازی و نهادینه کردن ارزش‌ها و باورهای مناسب مالیاتی

برنامه‌ریزی کند. شهروندان کشورهای پیشرفته به دلیل اعتقادی که به نقش مالیات در تأمین رفاه عمومی و ارتقاء شاخص‌های اقتصادی کشورهای خود پیدا کرده‌اند؛ پرداخت مالیات به دولت را یکی از مهمترین وظایف ملی خود می‌دانند. این در حالی است که در کشورهای در حال توسعه و از جمله کشور ما به دلیل ضعف فرهنگ مالیاتی و پیچیده بودن قوانین و مقررات و سایر مسائل، نظام مالیاتی از کارایی کمتری برخوردار است (جلال آبادی، عزیز خانی، ۱۳۸۴). در تحقیق حاضر سعی گردیده است عوامل مؤثر بر ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی در شرکت‌های تولیدی شهرستان تبریز مورد بررسی قرار گیرد. برای این منظور با توجه به مطالعات محقق و نظر کارشناسان امر، عوامل در قالب دو دسته؛ عوامل درون سازمانی و در سه بعد نظام اطلاعاتی مناسب، مدیریت صحیح منابع انسانی، سازمان مناسب مالیاتی و عوامل برون سازمانی در دو بعد قوانین مناسب مالیاتی، رفتار مناسب دولت تعریف گردید. بطور کلی تحقیق حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال است: راهکارهای ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی در شرکت‌های تولیدی کدامند؟

۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

در هر سرزمین و جامعه‌ای مردم و دولت دو طرف نظام مالیاتی را شکل می‌دهند، برای این که نظام مالیاتی با حداکثر کارآمدی و اثر بخشی همراه شود باید هر دو طرف از یکدیگر شناخت جامعی داشته باشند و به طور مستقیم و غیر مستقیم بتوانند رفتار یکدیگر را ارزیابی و اعتماد سازی کنند، برآیند این شناخت‌ها و اعتماد سازی به افزایش دانایی شهروندان در زمینه ارزیابی به اهمیت مالیات و ضرورت پرداخت آن منجر می‌شود.

در کشورهای توسعه یافته، مالیات به عنوان مهمترین منبع درآمد دولت مطرح می‌باشد چرا که وصول مالیات برای تأمین هزینه‌های جاری و عمرانی دولت با توجه به تعریف و اهداف مالیات‌ها پایان یافتنی نیست و از استمرار کافی و اصولی برخوردار است. در حالی که سایر درآمدها بخصوص درآمد حاصل از فروش منابع طبیعی کشور نمی‌تواند از چنین استمراری برخوردار باشد. از طرف دیگر مالیات‌ها تنها به عنوان منبع تأمین درآمد برای دولت‌ها مطرح نمی‌باشند بلکه می‌توان به عنوان یک ابزار مالی مؤثر برای تصحیح و هدایت اقتصاد جامعه به سمت اقتصاد مطلوب از آن بهره جست (شهسوار، جمشید، ۱۳۸۶). به رغم

اهمیت مالیات در تأمین رفاه و امنیت در جامعه به دلیل نبود فرهنگ مالیاتی مؤثر در کشور، بسیاری از صاحبان درآمد علاقه‌ای به پرداخت مالیات ندارند و برخی از آنها با استخدام مشاورهای خبره و آگاهی از خلاءهای قانونی مبادرت به فرار مالیاتی می‌کنند. برای اثر بخش شدن نظام مالیاتی باید مبانی پذیرش اجتماعی و فرهنگی مالیات را فراهم کرد و آن را گسترش داد تا فرار از پرداخت مالیات هم به لحاظ قانونی و هم به لحاظ اجتماعی جرم تلقی شود.

اهمیت مالیات تنها از بعد کارایی آن برای دولت نبوده بلکه آثار و فشارهای ناشی از آن، عادلانه و یا ناعادلانه بودن آن، تأثیر آن بر کارایی اقتصادی، ایجاد انگیزه منفی، و یا مثبت برای فعالیتهای گوناگون و امثال آن نیز مورد توجه خاص می‌باشد بنابراین مقوله مالیات از ابعاد مختلف باید مورد توجه قرار گیرد (دادگر کرماجانی، یداله، ۱۳۷۸). با عنایت به اینکه یکی از عوامل مؤثر در وضع و دریافت مالیات توسط دولت و پرداخت مالیات از سوی شرکت‌های تولیدی، فرهنگ مناسب مالیاتی است. لذا شناسایی راهکارهای ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی شرکت‌های تولیدی از امور اولویت دار بوده و انجام تحقیقاتی به این منظور ضرورت دارد.

۴- اهداف تحقیق

هدف اصلی تحقیق حاضر بررسی و تعیین راهکارهای ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی در شرکت‌های تولیدی شهرستان تبریز می‌باشد که در راستای این هدف، اهداف زیر دنبال می‌شود:

۱. بررسی رابطه عوامل درون سازمانی (نظام اطلاعاتی مناسب، مدیریت صحیح منابع انسانی، سازمان مناسب مالیاتی) با ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی شرکت‌های تولیدی شهرستان تبریز.
۲. بررسی رابطه عوامل برون سازمانی (قوانین مناسب مالیاتی، رفتار مناسب دولت) با ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی شرکت‌های تولیدی شهرستان تبریز.

۵- تاریخچه مالیات در ایران

الف) مالیه قبل از ظهور اسلام: مالیات در دوره هخامنشی؛ از ایالات بیست گانه مالیات گرفته می‌شد. در آن زمان مالیات نقدی بر مبنای «زریک» سکه طلای رایج آن زمان بود. مالیات‌های اخذ شده در دفاتری به نام «قانون» ثبت می‌شد. مالیات در دوره سلوکیان؛ نیز تشکیلات منظم مالیه و گمرکی وجود داشت. مالیاتی که به صورت عوارض گمرکی در دوره اشکانیان اخذ می‌شد اگر بیشتر از مالیات نقدی نبود، کمتر از آن هم نبود در دوره اشکانی و ساسانی عوارض گمرکی تحت عنوان «باج» اخذ می‌شد و مقدار آن معمولاً ده به یک از آن کالا بود (عبدی، محمدرضا، ۱۳۸۵). مالیات در دوره ساسانیان؛ با تنظیم دفاتر مخصوص دیوانی و مالیاتی، بر اساس مساحت زمین‌های کشاورزی، نوع محصول و شیوه آبیاری قوانین خاصی را برای وصول مالیات تدوین کردند. آنان درآمدهای دیگری نیز از اقطاع، تیول، املاک خاصه سلطنتی و گمرکات، خراج و عوارض راه و فروش آب رودخانه و قنوت دولتی داشتند و از اشخاص ثروتمند، به عنوان آئین هدایا، مالیات جداگانه‌ای می‌گرفتند (موسی زاده، رضا، ۱۳۸۵).

ب) مالیات بعد از ظهور اسلام: مالیات در دوره مغول و تیموریان؛ مالیات‌هایی تحت عناوین مختلف (تمغا، باژ، باغ شمار، رسم الوزاره، رسم خزانه، شلتاقات) از مردم گرفته می‌شد. در دوره مغول درآمدهای گمرکی با مالیات‌ها مختلف هم ردیف بود (عبدی، محمدرضا، ۱۳۸۵). مالیات در دوره قاجاریه؛ مالیه ایران به صورت متمرکز اداره می‌شد، به این ترتیب که برای هر یک از ایالات و ولایات، دستورالعملی (بودجه جزء و خرج) توسط مستوفی در مرکز که به جای وزیر دارایی فعلی انجام وظیفه می‌کرد تهیه و پس از تصویب مقامات دولتی و امضاء شاه به صورت مقطوع به حاکم محل ابلاغ می‌گردید (عزیزی، غلامرضا، ۱۳۸۵). مالیات در دوره ناصرالدین شاه؛ مالیات‌هایی که در عصر ناصری گرفته می‌شد عبارت بودند از: مالیات اراضی، بنیچه، مالیات سرانه، سورسات، مالیات روسای عشایر، مالیات مستغلات، مالیات بیگاری، مالیات اغنام و احشام، مالیات اصناف، مطلق العنانی، مالیات تنباکو، گمرکات (عبدی، محمدرضا، ۱۳۸۵).

ج) مالیات در عصر پهلوی و پس از پیروزی انقلاب اسلامی: اولین قانون مالیات‌ها که پس از برقراری رژیم مشروطه در نهم شهریور ۱۲۹۴ به تصویب مجلس شورای ملی رسید

قانون مالیات مستغلات بود. دومین قانون مالیات‌ها، قانون املاک اربابی و دواب مصوب ۲۰/ ۱۰/ ۱۳۰۴ بوده است. قانون مالیات بر شرکت‌ها و تجارت و غیره در ۱/ ۱۶/ ۱۳۰۹ به تصویب رسید. در سال ۱۳۱۶ برای اولین بار قانون مالیات بر ارث و نقل و انتقالات بلاعوض وضع گردید. در سال ۱۳۳۱ هجری شمسی با تصویب مجلس شورای ملی به دولت دکتر مصدق اجازه داده شد تا تشکیلات سابق را منحل و تشکیلات مناسب را ایجاد کند و پس از طی دوره آزمایشی به مجلس پیشنهاد دهد (یکتایی، محمد، ۱۳۴۰). قانون مصوب اسفند ماه ۱۳۴۵ تا پیروزی انقلاب سه بار مورد اصلاح و تجدید نظر جامع قرار گرفت و پس از پیروزی انقلاب نیز اصلاحات متعددی در قانون مزبور به وجود آمد. پس از چندین سال بررسی و مطالعه بالاخره لایحه قانون مالیات‌های مستقیم در اسفند ماه ۱۳۶۶ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و بیش‌ترین اصلاحات مالیاتی که هدف آن هماهنگی و سازگاری با شرایط نوین اقتصادی و اجتماعی پس از جنگ بود، به عمل آمد. سرانجام تنظیم لایحه اصلاحیه برای قانون مالیات‌های مستقیم در دوره اخیر که آغاز آن به سال ۱۳۷۶ باز می‌گردد با هدف رفع تنگناهای جدی در قانون و انجام اصلاحات ضروری شکل گرفت (متفکر آزاد، محمدعلی، ۱۳۸۶).

۶- مبانی نظری تحقیق

مبانی نظری تحقیق حاضر، مروری خلاصه بر مبحث راهکارهای ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی می‌باشد.

۶-۱- فرهنگ مالیاتی

فرهنگ به مجموعه‌ای از باورها، اعتقادات، گرایش‌ها، اندیشه‌ها و هنجارها، ارزش‌ها و... اطلاق می‌شود. این مجموعه در داخل هر جامعه‌ای وجود دارد و در واقع قالب هویتی فرد و جامعه را شکل می‌دهد. این قالب ویژگی خاص دارد و آن این است افرادی را که در یک فضای فرهنگی رشد و نمود نمی‌کنند به یک شکل در می‌آورد. در این گونه فضاها بسیاری از مردم شیوه تفکر، نوع اعتقادات و میزان باورهایشان به هم شبیه و نزدیک است و ما می‌توانیم با شناخت فرهنگ آنها رفتار آنها را پیش‌بینی نمائیم. فرهنگ مالیاتی نیز در

واقع‌نگاهی خاص و نگرشی نشأت گرفته از فرهنگ است که با آن به مقوله مالیات نگریده می‌شود (قبله وی، غلامرضا، ۱۳۸۶).

فرهنگ مانند عینکی است که هر شخصی ابتدا آنرا به چشم می‌زند و سپس دنیای خود را تماشا و تفسیر می‌کند و به تعبیری هر کسی دنیای خود را با عینک فرهنگی خود به تماشا می‌نشیند.

بر این اساس فرهنگ مالیاتی عبارت است از: مجموعه نگرش‌ها، ارزش‌ها، باورها و دانش‌های مشترک و پذیرفته شده یک جامعه که افراد به موجب اصل تعاون و تامین هزینه‌های دولتی سهمی از درآمد خود را بر حسب توانایی به دولت پرداخت می‌نمایند (عباس زاده، مرتضی، ۱۳۸۸).

"نر" اعتقاد دارد که موضوع فرهنگ مالیاتی رشته‌های اقتصاد، جامعه‌شناسی و تاریخ را در بر می‌گیرد. بنابراین واژه فرهنگ مالیاتی به ندرت در ادبیات اقتصاد یافت می‌شود. اخیراً توجه به فرهنگ مالیاتی افزایش یافته است؛ زیرا اقدامات اصلاحی ضروری برای نظام‌های مالیاتی اقتصادهای انتقالی تا اندازه‌ای به دلیل عدم تطابق فرهنگ مالیاتی آنها منجر به شکست شده است. فرهنگ مالیاتی خاص یک کشور را می‌توان به عنوان تمامی مؤسسات رسمی و غیررسمی مرتبط با سیستم مالیاتی ملی و عملکرد آن، شامل وابستگی‌ها و روابط ایجاد شده توسط تعاملات مداومش، در نظر گرفت [Nerré, Birger, 2001, p2]. عناصر و بازیگرانی که فرهنگ مالیاتی خاصی را شکل می‌دهند، هنجارهای فرهنگی و نهادهایی را که در طول تاریخ توسعه یافته، تشکیل می‌دهند. این دو نظام نامه مالیاتی را مشخص می‌کنند. مورد اخیر محیط و محدودیتها را و به عبارتی مقررات بازی مالیاتی را مشخص می‌کند. بازیکنان شامل مالیات دهندگان، سیاستمداران، مسئولان مالیاتی، کارشناسان (مشاوران مالیاتی)، و دانشگاهیان هستند. تعامل بین گروه‌های مختلف بازیکنان و بین اعضای یک گروه اتفاق می‌افتد. با تعامل مداوم، روابط و همبستگی‌های اجتماعی یا شبکه‌ها در درازمدت شکل می‌گیرند که این خود بخش اعظم فرهنگ مالیاتی کشور را شکل می‌دهد. در نتیجه فرهنگ مالیاتی مفهومی بیش از فرهنگ اخذ مالیات و فرهنگ پرداخت مالیات را در بر می‌گیرد [Nerré, Birge and Karsten von Blumenthal, 2003, p5].

در تعریف دیگری از فرهنگ مالیاتی، از آن به عنوان مجموعه‌ای از طرز تلقی‌ها، نگرش‌ها و همچنین عکس‌العمل‌های افراد در قبال نظام مالیاتی یاد شده است. به دیگر سخن عواملی از قبیل طرز تلقی افراد، بینش و نگرش، برداشت‌ها، آرمان‌ها و ارزش‌های اجتماعی، قوانین جاری و میزان تحصیلات و آگاهی در شکل‌گیری فرهنگ مالیاتی بسیار موثر می‌باشند [Nerré, Birger, 2008, pp153-167].

۶-۲- نظریات مطرح شده در خصوص ارتباط نظام مالیاتی و فرهنگ مالیاتی

برای بررسی ارتباط بین نظام مالیاتی و فرهنگ مالیاتی دو نظریه عنوان شده است که عبارتند از:

۱- بهبود در مناسبات سازمانی و قوانین و مقررات مالیاتی به طور مستقیم موجب بهبود نظام مالیاتی می‌گردد. این فرضیه بیشتر در مورد کشورهای توسعه یافته و صنعتی اعتبار دارد و نقش اصلی را به نظام مالیاتی می‌دهد. در واقع عنصر فرهنگ مالیاتی در این فرضیه یک مفهوم مشخص و روشن بوده و پرداخت کنندگان مالیات نتیجه بهبود و سالم سازی نظام مالیاتی را در افزایش رفاه اقتصادی مشاهده می‌کنند و برای آنها پرداخت مالیات یک مساله مشخص و روشن است.

۲- دومین فرضیه نقش اصلی را به فرهنگ مالیاتی داده و بیشتر در مورد کشورهای در حال توسعه مصداق دارد و مدعی است که در این گونه کشورها هنوز بسیاری از مسائل فرهنگی از جمله فرهنگ مالیاتی به درستی مشخص نمی‌باشد. فلذا این گروه از کشورها می‌بایست قبل از آن که به فکر تجدید نظر در قوانین و روش‌های مالیاتی باشند باید در مرحله اول به فکر تجدید نظر و اصلاح فرهنگ مالیاتی باشند [Taylor & Schneider, 2009].

۷- مروری بر پیشینه تحقیق

سنادامو تحقیقی در رابطه با "مالیات بهینه" انجام داده است. وی در این تحقیق به این نتیجه رسیده که، به طور کلی برای بهینه کردن سیستم مالیاتی، حداقل کردن هزینه مراحل تشخیص و شناسایی منابع مالیاتی، جمع‌آوری و پرداخت مالیات‌ها ضروری است.

همچنین، افزایش مالیات هم اثر درآمدی و هم اثر جان‌شینی دارد [Sandamo.A2002,pp701-706]. تان وان نیز در پژوهشی به بررسی مشکلات مالیاتی کشورهای توسعه نیافته پرداخته و ویژگیهای سیستم مالیاتی در این کشورها را مورد بررسی قرار داده است. و به این نتیجه رسیده که یکی از خصوصیات سیستم مالیاتی موجود در کشورهای توسعه نیافته این است که با وجود درآمد زیاد، دولت‌ها را تأمین نمی‌کند. یکی از عوامل مهم که باعث پائین آمدن درآمدهای مالیاتی در کشورهای توسعه نیافته می‌شود، این است که اندازه بخش پولی یا بازار، خیلی کوچکتر از کشورهای توسعه یافته است. عوامل دیگری مانند بیسوادی، فرار مالیاتی، اجتناب از پرداخت مالیات، تأثیرات سیاسی و... در سیستم مالیاتی این کشورها مؤثر هستند. یکی از خصوصیات دیگر سیستم مالیاتی کشورهای توسعه نیافته پائین بودن سهمی از درآمد کل است که بوسیله مالیات مستقیم افزایش می‌یابد [Tun wai,V,2004,pp156-189].

«فریرا» اثر اعمال مالیات بر سود را بر رفاه بررسی نموده است. بررسی وی حاکی از آن است که اعمال هر نوع مالیات با افزایش درآمدهای مالیاتی دولت منجر به بهبود رفاه می‌گردد [Ferrira, Pedro Cavalcanti, ,2005].

«دیوید مور» اثر انواع نظامهای مالیاتی را بر رفاه کشور اسلواکی بررسی نموده است. بررسیهای این تحقیق نشان داده است که مالیات بر ارزش افزوده از آنجا که سبب محدودیت هزینه‌ها می‌شود، اثر بهتری بر بهبود رفاه خواهد داشت [Moore, David, ,2005].

تحقیقی در مورد شناسایی عوامل فرهنگ مالیاتی مؤدیان مشاغل شهر تهران، توسط علی علیاری در سال ۱۳۸۵ انجام یافته، که در نتیجه سه عامل بیشترین واریانس را داشتند. عامل یکم، عدالت و کارکرد سازمان مالیاتی با متغیرهای عدالت، عدم اعتماد به مسئولین مالیاتی، شفافیت سازمان مالیات، نحوه خرج کردن مالیات، احساس مسئولیت، رشوه، ملموس نبودن خرج کردن مالیات و نوع پرداخت. عامل دوم، صداقت و احساس مسئولیت مؤدیان با متغیرهای ندادن اطلاعات، دروغ‌گویی، احساس افتخار از نپرداختن مالیات، احساس دین به جامعه یا یک امر خوشایند و پول زور. عامل سوم، تمایل به پرداخت مالیات با متغیرهای فرار مالیاتی، چانه زنی، نپرداختن مالیات و مقاومت در پرداخت مالیات (علیاری، علی،

۱۳۸۵) پژوهشی پیرامون، بررسی عوامل مؤثر بر کارایی نظام مالیاتی، توسط یاورعلی شاهسون در سال ۱۳۸۲ انجام گرفته، نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که در کشور ما سازمان مالیاتی متولی جمع آوری مالیات می‌باشد. در این پژوهش شش عامل از میان عوامل مختلفی که می‌توانند موجود باشند مورد بررسی قرار گرفته که عبارتند از: از تکنولوژی اطلاعاتی، قوانین و مقررات، تشریفات اداری، خدمات بخش خصوصی، تشریفات و جرایم مالیاتی و آموزش (شاهسون، یاور، ۱۳۸۲).

۸- فرضیه‌های تحقیق

۱. بین عوامل درون سازمانی و ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی شرکت‌های تولیدی تبریز رابطه معنی داری وجود دارد.
 - ۱-۱. بین نظام اطلاعاتی مناسب و ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی شرکت‌های تولیدی تبریز رابطه معنی داری وجود دارد.
 - ۲-۱. بین مدیریت صحیح منابع انسانی و ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی شرکت‌های تولیدی تبریز رابطه معنی داری وجود دارد.
 - ۳-۱. بین سازمان مناسب مالیاتی و ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی شرکت‌های تولیدی تبریز رابطه معنی داری وجود دارد.
۲. بین عوامل برون سازمانی و ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی شرکت‌های تولیدی تبریز رابطه معنی داری وجود دارد.
 - ۱-۲. بین قوانین مناسب مالیاتی و ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی شرکت‌های تولیدی تبریز رابطه معنی داری وجود دارد.
 - ۲-۲. بین رفتار مناسب دولت و ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی شرکت‌های تولیدی تبریز رابطه معنی داری وجود دارد.

۹- روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر نوع روش، پیمایشی و از نظر هدف، کاربردی است.

۹-۱- ابزار گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات

برای جمع آوری اطلاعات از نمونه آماری و به منظور آزمون فرضیه‌های تنظیم شده این تحقیق، از پرسشنامه‌ای که با توجه به متغیرهای تحقیق و عملیاتی نمودن آنها تنظیم شده، استفاده گردیده است. پرسشنامه تحقیق متشکل از دو دسته سوال است. دسته اول که با حروف الفبا کدگذاری شده است به منظور تعیین و مشخص شدن مشخصات نمونه آماری از لحاظ محل جغرافیائی، تعداد نیروی کار، سابقه فعالیت و دسته دوم که با اعداد کدگذاری شده است به منظور آزمون فرضیه‌های تحقیق حاضر، تنظیم گردیده است (جدول‌های شماره ۳، ۴، ۵، ۶، ۷ و ۸).

جدول ۳: شاخص‌های سنجش بعد نظام اطلاعاتی مناسب

ردیف	شاخص	سوال مربوط به نظام اطلاعاتی مناسب
۱	نحوه هزینه کرد مالیات توسط دولت	۱
۲	آثار و نقش مثبت مالیات در اقتصاد جامعه	۲
۳	دارای اطلاعات صحیح و به روز از وضعیت شرکت‌های تولیدی	۳
۴	آشنائی با قوانین به روز مالیاتی و تغییرات آن	۴
۵	وجود نظام اطلاعاتی مناسب	۵

جدول ۴: شاخص‌های سنجش مدیریت صحیح منابع انسانی

ردیف	شاخص	سوال مربوط به مدیریت صحیح منابع انسانی
۱	مهارت و معلومات تخصصی کارکنان سازمان امور مالیاتی	۶
۲	برخورد مناسب با ارباب رجوع	۷
۳	آشنائی کامل کارکنان سازمان امور مالیاتی با قوانین مالیاتی	۸
۴	درستکار بودن کارکنان سازمان امور مالیاتی	۹

ردیف	شاخص	سوال مربوط به مدیریت صحیح منابع انسانی
۵	رعایت نظم و انضباط اداری توسط کارکنان سازمان امور مالیاتی	۱۰
۶	وجود منابع انسانی مناسب در سازمان امور مالیاتی	۱۱

جدول ۵: شاخص‌های سنجش سازمان مناسب مالیاتی

ردیف	شاخص	سوال مربوط به سازمان مناسب مالیاتی
۱	ارائه خدمات مشاوره‌ای به شرکت‌های تولیدی	۱۲
۲	مکانیزم پرداخت مالیات	۱۳
۳	برگزاری دوره‌های آموزشی مالیاتی به شرکت‌های تولیدی	۱۴
۴	ارائه اخبار مالیاتی و آئین نامه‌های جدید مالیاتی	۱۵
۵	عدم تبعیض بین شرکت‌های تولیدی	۱۶
۶	عملیاتی کردن طرح‌های نوین مالیاتی	۱۷
۷	عملکرد سیستم الکترونیک دریافت مالیات	۱۸
۸	سازمان مناسب مالیاتی	۱۹

جدول ۶: شاخص‌های سنجش قوانین مناسب مالیاتی

ردیف	شاخص	سوال مربوط به قوانین مناسب مالیاتی
۱	قوانین شفاف و قابل فهم مالیاتی	۲۰
۲	قوانین نظارتی مناسب در اخذ مالیات	۲۱
۳	اعمال قوانین متناسب با توان پرداخت شرکت‌های تولیدی	۲۲
۴	اعمال به موقع قوانین مالیاتی با تغییرات شرایط اقتصادی	۲۳
۵	وجود قوانین مناسب مالیاتی	۲۴

جدول ۷: شاخص‌های سنجش رفتار مناسب دولت

ردیف	شاخص	سوال مربوط به رفتار مناسب دولت
۱	تناسب خدمات ارائه شده توسط دولت با مالیات دریافتی	۲۵
۲	عادلانه بودن مصرف درآمدهای مالیاتی توسط دولت	۲۶
۳	استفاده از نظرات شرکت‌های تولیدی در برنامه‌ریزی مالیاتی	۲۷
۴	پیگیری اخذ اطلاعات شرکت‌های تولیدی توسط سازمان امور مالیاتی	۲۸
۵	تخفیف‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی	۲۹
۶	عملکرد سازمان امور مالیاتی در ارائه گزارش درآمدی و هزینه‌ای به مردم	۳۰
۷	افزایش انضباط مالی دولت	۳۱
۸	رفتار مناسب دولت	۳۲

جدول ۸: شاخص‌های سنجش ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی

ردیف	شاخص	سوال مربوط به ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی
۱	پراخت داوطلبانه مالیات	۳۳
۲	ارائه به موقع اظهارنامه مالیاتی	۳۴
۳	تلقی نمودن مالیات به عنوان وظیفه ملی و شهروندی	۳۵
۴	عدم تلقی مالیات به عنوان هزینه	۳۶
۵	سهیم شدن در توسعه کشور	۳۷
۶	تلقی نمودن مالیات به عنوان وظیفه شرعی و تکلیف عبادی	۳۸
۷	عدم جبران مالیات پرداختی از طریق افزایش کالای تولیدی	۳۹
۸	عدم جبران مالیات پرداختی از طریق صرفه جویی در عوامل تولید	۴۰

مقیاس مورد استفاده در پرسشنامه، طیف لیکرت پنج گزینه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) می‌باشد. بوسیله پرسشنامه از شرکت‌های تولیدی خواسته شد تا نظر خود را در رابطه با راهکارهای ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی اعلام نمایند. در این پژوهش برای مشخص کردن روایی ابزار جمع‌آوری اطلاعات از روایی نمادی یا صوری استفاده گردید. بدین ترتیب که پرسشنامه اولیه تنظیم شده در اختیار اساتید و صاحبان نظران دانشگاهی رشته مدیریت دولتی و کارشناسان ارشد سازمان امور مالیاتی قرار گرفت تا در رابطه با اینکه سؤالات مطرح شده، آنچه را که مد نظر است، اندازه گیری می‌کند یا خیر؟ اظهار نظر نمایند. سپس نظرات اساتید و صاحبان نظران مدیریت دولتی و کارشناسان ارشد سازمان امور مالیاتی در پرسشنامه لحاظ و تغییرات لازم در سؤالات به وجود آمد. برای برآورد پایایی پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید. براساس این روش به منظور پیش مطالعه ۴۰ پرسشنامه توزیع و با استفاده از نرم افزار آماری SPSS میزان پایایی آزمون ۰/۹۸۶ بدست آمد. با توجه به عدد به دست آمده می‌توان گفت که اولاً: سؤالات پرسشنامه همبستگی بالایی با یکدیگر دارند و ثانیاً: پرسشنامه از پایایی بالایی برخوردار می‌باشد. پس از سنجش روایی و پایایی پرسشنامه، به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده از پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی استفاده شده است. بدین ترتیب که برای توصیف پاسخ‌های داده شده به سؤالات پرسشنامه تحقیق از جدول‌های توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌های مربوط به هر یک از سؤالات استفاده گردید. و برای نشان دادن بعضی از داده‌های آماری به صورت مجسم، از نمودارهای ستونی استفاده شد. و در سطح استنباطی برای آزمون فرضیه‌های تحقیق، آزمون همبستگی Γ پیرسون مورد استفاده قرار گرفت.

۹-۲- جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری تحقیق حاضر مدیران شرکت‌های تولیدی ۶ شهرک صنعتی به بهره‌برداری رسیده، موجود در شهرستان تبریز می‌باشد. (جدول شماره ۹)

شماره ۱۳۹۳، شماره ۱

چهارمین همایش سیاست‌های مالی و مالیاتی ایران

جدول ۹: اطلاعات شرکت در جامعه آماری به تفکیک شهرک‌ها

ردیف	نام شهرک	تعداد شرکت	تعداد شرکت تولیدی
۱	شهید سلیمی	۲۹۱	۲۸۷
۲	شهید رجائی	۲۴۵	۲۴۵
۳	عالی نسب	۷۱	۷۱
۴	سرمایه گذاری خارجی	۲۲	۲۲
۵	فناوری قطعات خودرو	۹	۸
۶	مصالح ساختمانی	۱۷	۱۷
	جمع کل	۶۵۵	۶۵۰

برای محاسبه حجم نمونه آماری از فرمول کوکران بشرح زیر استفاده شده است:

در این فرمول داریم:

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2} \div \left(1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right) \right)$$

$N=650$: حجم جامعه آماری، $p=0/5$: احتمال نسبت برخورداری از صفت مورد

نظر، $q=0/5$: احتمال نسبت عدم برخورداری از صفت مورد نظر، $d=0/05$: دقت احتمالی

مطلوب (نصف فاصله اطمینان) و $t=96/1$: درجه یا ضریب اطمینان ۹۵ درصد.

$$n = \frac{1/96^2 \times 0/5 \times 0/5}{0/05^2} \div \left(1 + \frac{1}{650} \left(\frac{1/96^2 \times 0/5 \times 0/5}{0/05^2} - 1 \right) \right)$$

$$n = \frac{3/84 \times 0/5 \times 0/5}{0/0025} = \frac{0/96}{0/0025} = \frac{384}{1/5898} = 241/54 \cong 242$$

برای انتخاب نمونه آماری از جامعه آماری از روش نمونه گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده شده است. بدین ترتیب که ابتدا شهرک‌های صنعتی شهرستان تبریز به ۶ طبقه براساس تعداد شهرک طبقه بندی گردیده و سپس برای انتخاب نمونه آماری از هر یک از طبقات، اقدامی بشرح ذیل صورت گرفته است:

$$\text{سهم هر شهرک در نمونه آماری} = \text{نمونه آماری} \times \frac{\text{تعداد شرکت‌های تولیدی موجود در هر شهرک}}{\text{تعداد کل شرکت‌های تولیدی در شهرک‌های تبریز}}$$

جدول ۱۰: نمونه آماری به تفکیک سهم هر شهرک

نام شهرک	سهم هر شهرک در نمونه آماری
شهید رجایی	۹۱
شهید سلیمی	۱۰۷
عالی نسب	۲۶
سرمایه گذاری خارجی	۸
فناوری قطعات خودرو	۳
تخصصی مصالح ساختمانی	۷
جمع کل	۲۴۲

بعد از محاسبه سهم هر یک از طبقات در حجم نمونه آماری به روش نمونه گیری تصادفی ساده (قرعه کشی) از هر طبقه، به تعداد مشخص شده انتخاب گردید.

۱۰- نتیجه گیری

فرضیه‌های تحقیق براساس نتایج به دست آمده از بررسی سوالات، با استفاده از آمار استنباطی مورد آزمون قرار گرفته تا رد یا تأیید شود. به این صورت که برای آزمون فرضیه‌های تحقیق، آزمون همبستگی I پیرسون مورد استفاده قرار گرفت. جدول‌های شماره ۹ و ۱۰ خلاصه‌ای از این کارها را نشان می‌دهند. همانگونه که در جدول شماره ۹ مشاهده می‌شود، در سطح معنی داری دو دامنه‌ای با خطای ۰/۰۵ در سطح اطمینان ۰/۹۵ و درجه آزادی ۲۴۱، با توجه به مقدار معنی داری حاصل (۰/۰۰) می‌باشد. به این خاطر دلیلی برای پذیرش فرض H_0 فرضیه‌های تحقیق وجود نداشته و فرض H_1 مورد قبول می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت عوامل درون سازمانی (نظام جامع اطلاعاتی، مدیریت صحیح منابع انسانی، سازمان مناسب مالیاتی) و عوامل برون سازمانی (قوانین مناسب مالیاتی، رفتار مناسب دولت) بر ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی شرکت‌های تولیدی شهرستان تبریز تأثیر

دارد و درجه همبستگی بین آنها زیاد است.

جدول ۱۱: آزمون فرضیه‌های تحقیق

ضریب همبستگی r پیرسون	مقدار معنی داری	
۰/۹۸۵	۰/۰۰	فرضیه ۱
۰/۹۸۰	۰/۰۰	فرضیه ۱-۱
۰/۹۷۰	۰/۰۰	فرضیه ۲-۱
۰/۹۷۳	۰/۰۰	فرضیه ۳-۱
۰/۹۶۹	۰/۰۰	فرضیه ۲
۰/۹۶۷	۰/۰۰	فرضیه ۱-۲
۰/۹۶۱	۰/۰۰	فرضیه ۲-۲

جدول ۱۲: آماره‌های فرضیه‌های تحقیق

فرضیه	فرضیه	فرضیه	فرضیه	فرضیه	فرضیه	فرضیه	فرضیه
۲-۲	۱-۲	۲	۲	۲-۱	۱-۱	۱	آماره
۲۴۲	۲۴۲	۲۴۲	۲۴۲	۲۴۲	۲۴۲	۲۴۲	تعدد
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	بدون پاسخ
۲/۳۰	۲/۸۳	۲/۵۷	۴۶/۲	۳/۸۳	۲/۹۲	۲/۹۲	میانگین
۲/۳۷	۳/۰۰	۲/۶۸	۲/۵۲	۳/۵۰	۲/۸۰	۲/۸۵	میانه
۲/۳۸	۳/۰۰	۲/۶۹	۲/۰۰	۴/۰۰	۲/۶۰	۲/۵۳	مد
۰/۸۴۳	۰/۸۴۹	۰/۸۳۸	۰/۶۷۶	۰/۸۴۲	۰/۹۴۷	۰/۸۰۸	انحراف معیار
۰/۷۱۱	۰/۷۲۲	۰/۷۰۴	۰/۴۵۸	۰/۷۰۹	۰/۸۹۸	۰/۶۵۳	واریانس
۴/۰۰	۴/۰۰	۴/۰۰	۳/۰۰	۴/۰۰	۴/۰۰	۳/۶۷	رتبه
۱/۰۰	۱/۰۰	۱/۰۰	۱/۵۰	۱/۰۰	۱/۰۰	۱/۱۷	حداقل
۵/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۴	۵/۰۰	۵/۰۰	۴/۸۳	حداکثر

۱۱- پیشنهادها در راستای نتایج تحقیق

۱. **استقرار نظام اطلاعاتی مناسب:** با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول، باید سیستمی مبتنی بر ارائه اطلاعات کامل و جامع در خصوص نحوه مصرف مالیات، آثار و نقش مثبت مالیات در اقتصاد جامعه، قوانین مالیاتی و تغییرات آن به شرکت‌های تولیدی و همچنین اخذ اطلاعات مربوطه از شرکت‌های تولیدی طراحی و پیاده گردد.

۲. **مدیریت صحیح منابع انسانی:** با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه دوم، بایستی سازمان امور مالیاتی آموزش‌های لازم و کارگاه‌ها و کلاس‌های توجیهی در مورد مالیات، قوانین مربوطه، نحوه برخورد با ارباب رجوع، رعایت نظم انضباط اداری را برای کارکنان بیشتر تشکیل دهد تا کارکنان مهارت‌ها و تخصص‌های لازم را کسب نمایند.

۳. **سازمان مناسب مالیاتی:** با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه سوم، بایستی سازمان امور مالیاتی خدمات مشاوره‌ای، اخبار مالیاتی و دوره‌های آموزشی برای شرکت‌های تولیدی برگزار کند و همچنین سیستم دریافت و پرداخت مالیات آسان تر و راحت تر، بدون تلف شدن وقت مؤدیان مالیاتی صورت پذیرد و نیز تبعیض بین شرکت‌ها از سوی سازمان امور مالیاتی گذاشته نشود و طرح‌های نوین مالیاتی از جمله مالیات بر ارزش افزوده بر شرکت‌ها عملیاتی گردد.

۴. **وضع قوانین مناسب مالیاتی:** با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه چهارم، بایستی سازمان امور مالیاتی قوانینی را تدوین و تنظیم کند تا قوانین مالیاتی شفاف و قابل فهم تر و به موقع با تغییرات شرایط اقتصادی سازگاری داشته و همچنین متناسب با توان پرداخت شرکت‌های تولیدی از سوی سازمان امور مالیاتی اعمال شود و در اخذ مالیات قوانین نظارتی مناسب وجود داشته باشد.

۵. **رفتار مناسب دولت:** با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه پنجم، بایستی خدمات ارائه شده توسط دولت متناسب با مالیات دریافتی و ارائه گزارش درآمدی و هزینه‌ای و مصرف درآمدهای مالیاتی به صورت عادلانه صورت گیرد و از نظرات شرکت‌های تولیدی در برنامه ریزی مالیاتی استفاده گردد و همچنین تخفیف‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی از سوی دولت متناسب باشد.

منابع

الف. فارسی

جلال آبادی، اسدالله و عزیز خانی، فاطمه. (۱۳۸۴). «اظهار نظر کارشناسی درباره طرح تشکیل جامعه مشاوران رسمی مالیاتی ایران» مجله اقتصادی، دوره هفتم، تهران. حاتمی زاده، زیور و غیبی، علیرضا. (۱۳۸۴). «بررسی وضع نظام مالیاتی» مجله اقتصادی، دوره دوم، تهران.

دادگر کرمانجی، یداله (۱۳۷۸). «مالیه عمومی و اقتصاد دولت، تهران، مؤسسه فرهنگ و هنری بشیر علم و ادب».

ذکوری، وجیه اله. (۱۳۸۶). «سازو کاری برای تحقق عدالت مالیاتی» هفته نامه خبری-تحلیلی، دوره ششم، اقتصاد و دارائی تهران.

شاهسون، یاور. (۱۳۸۲). «بررسی عوامل مؤثر بر کارایی نظام مالیاتی» پایان نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی شهرستان کرج. شهبوار، جمشید. (۱۳۸۶). «افزایش مالیات برای تامین هزینه‌های عمومی» روزنامه سرمایه، شماره ۵۸۰.

عابدی، علی و بشیری، عباس (۱۳۸۵). «بررسی روند کاهشی سهم درآمدهای مالیاتی استان در کشور، تبریز، ناشر سازمان مدیریت و برنامه ریزی آذربایجان شرقی».

عباس زاده مرتضی، (۱۳۸۸)، بررسی راه کارهای ایجاد فرهنگ مالیاتی، سومین همایش سیاست‌های مالی و مالیاتی ایران، تهران.

عبدی، محمدرضا (۱۳۸۵). «مالیه در ایران، تهران، انتشارات آبتین قلم».

عزیزی، غلامرضا (۱۳۸۵). «مالیه عمومی و خط مشی مالی، تهران، انتشارات شهر آشوب».

علیاری، علی. (۱۳۸۵). «شناسایی عوامل فرهنگ مالیاتی مودیان مشاغل شهر تهران» پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران.

قبله وی، غلامرضا، (۱۳۸۶)، فرهنگ مالیات و بررسی آن در میان جامعه پزشکان شمال تهران و ارائه یک مدل تحلیل رفتاری، پایان نامه کارشناسی ارشد.

متفکر آزاد، محمد علی (۱۳۸۶). «برآورد ظرفیت مالیاتی آذربایجان شرقی، تبریز، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی آذربایجان شرقی».

موسی زاده، رضا (۱۳۸۵). مالیه عمومی، تهران، نشر میزان.
یکتایی، محمد (۱۳۴۰). تاریخ دارایی ایران و گمرکات و انحصارات، تهران، نشر پیروز.

ب. انگلیسی

- Ferrira, Pedro Cavalcanti, "Welfare and Growth Effects of Alternative Fiscal Rules For Infrastructure Investment in Brazil"., Ensaios Economicos da EPGE 604. EPGE- FGV Output Novembro 2005.
- Moore, David. "Slovakia, s 2005 Tax and Welfare Reforms"., International Monetary Fund, W/5/133, (2005).
- Nerré Birger and Karsten von Blumenthal, "Tax Culture and Austrian Economics: A Case Study of the Big 1896 Tax Reform", National Tax Association's 96th Annual Conference on Taxation in Chicago, USA, in November 2003, p. 5.
- Nerre, birger (2008). "Tax Culture: A Basic Concept for Tax Politics", Economic Analysis Policy (EAP), vol. 38, issue 1, pp 153-167.
- Nerré, Birger, "The Emergence of a Tax Culture in Russia", Paper presented at; "The 57th Congress of the International Institute of Public Finance: The Role of Political Economy in the Theory and Practice of Public Finance. August 27-30, 2001, Linz, Austria. Forthcoming in: Working Paper Series in Public Administration No. 20/2001, School of Management, St. Petersburg State University, St. Petersburg, Russia, p. 2.
- Sandamo, A, (2002), note on the structure of optimal taxation, American Economic Review (64),pp.701-706.
- Taylor, John B, (1998), Economics second edition, Houghton Mifflin Company.
- Torgler & Georg Schneider, (2009), "Dose Culture Influence Tax Morale? Evidence from Different European Counrise", Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA).
- Tun Wai, V, (2004), Taxation problems and policies of under developed countries, Staff papers, IMF, pp. 156-189.